

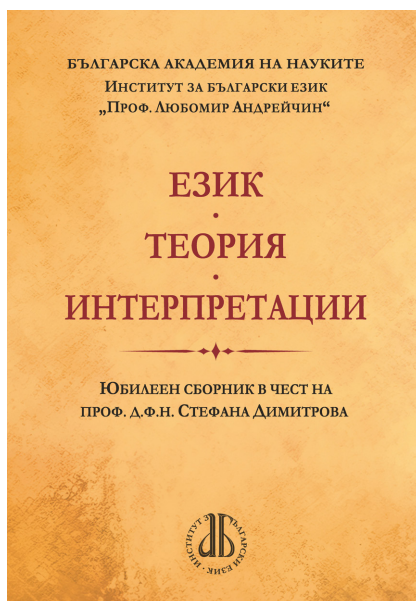
ЮБИЛЕЕН СБОРНИК В ЧЕСТ НА 90-ГОДИШНИНАТА НА ПРОФ. Д.Ф.Н. СТЕФАНА ДИМИТРОВА

Език, теория, интерпретации. Юбилеен сборник в чест на проф. д.ф.н. Стефана Димитрова. София: Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, 2025, 851 с. Съставители: Енчо Тилев, Христина Кукова.
ISBN 978-619-90884-9-4)

Атанаска Тошева

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

Представеният сборник е едно от събитията, организирани от филологическата общност в България, за отбелязване на един значим юбилей – 90-годишнината на проф. д.ф.н. Стефана Димитрова. Учен от световна величина с несъмнен принос за развитието на различните сфери на лингвистичната наука, проф. Стефана Димитрова е емблема на българската лингвистика. Автор с впечатляваща научна продукция по проблемите на теорията и философията на езика, лингвистичната типология, детската лингвистика, лингвистиката на текста, теорията на лингвистичната относителност и пресупозициите, теорията за системния и асистемния характер на езиковата система, лингвистичната прагматика и мн. др., със завидна лингвистична ерудиция, оригинална трактовка и нестандартна мисъл, проф. Димитрова вдъхновява своите ученици и последователи по пътя на познанието. Отговор на почитта и уважението към големия учен и човек е и сборникът, събрал не само топли думи на признателност от приятели, съмишленици и колеги (*Христо Стаменов. Бегли спомени за юбилярката проф. д.ф.н. Стефана Димитрова*), но и научни разработки на известни учени и млади специа-

листи от различни сфери на лингвистичната наука – представени са 67 статии на български, руски, английски, испански, френски, немски и полски език от 69 автори както от България, така и от чужбина.

Езикът е сложно явление, което има много измерения. Неговата природа предполага възможност за наблюдение от много страни в зависимост от поставената цел на изследването. В сборника се очертават няколко взаимосвързани полета, които третират проблеми на езика от различна гледна точка и с различна насоченост. В областта на **фонетиката и фонологията** са представени разработки на актуални проблеми, които подчертават взаимовръзката на това езиково равнище с лингвистичната прагматика и централната роля на езиковата личност. Лингвистичната персонология като интердисциплинарна изследователска парадигма чрез личния гласов израз, измерен посредством фоноскопска експертиза, изучава вербалното поведение на говорещия и отличителните черти на неговата лична идентичност (**Димитър Попов, Велка Попова. Лингвистическая персонология и фоноскопическая экспертиза**). За осветляването на езиковите механизми се предоставя анализ на функциите на интонацията чрез фоносемантични средства и като интонационна морфема, преминаваща през морфологията и синтаксиса, за да се превърне в социална конвенция в равнината на прагматиката (**Владимир Филипов. Some Considerations of Intonational Analysis**). Описанието на испанските фонемии и прозодеми чрез отношенията между центъра и периферията и тяхната вътрешна вариативност посочват асиметрията между доминиращите и доминиранияте варианти на глобалния испански език през призмата на теорията за плурицентричните езици (**Милена Маринкова. Асиметричният плурицентризъм на испанския език: фонетика и фонология**).

В сферата на **лексикологията, лексикалната семантика и фразеологията** са включени разнообразни и задълбочени изследвания както в рамките на един език, така и в съпоставителен план. Посредством компонентен анализ са изследвани семантиката и структурата на предикатния лексикон в семантичното поле на съществуването в български, чешки и руски език, както и историческите му вариации в българския език (**Маргарита Младенова. Структура на семантичното поле на съществуването в българския, чешкия и руския език**). На базата на всички употреби на думата *язък* в идиолекта на Захари Стоянов се разкрива нейният семантичен потенциал и се постига актуалното ѝ тълкуване в съответния контекст (**Максим Стаменов. Значение и употреби на думата *язък* в „Записките“ на Захарий Стоянов**). Описанието на глаголните неологизми в дискурса на информационните технологии в съвременния руски език се съпътства с проследяване на тяхната динамика в сравнение с лексикалната неология в други сфери на руския език и на други езици, като изследването има приложна цел – съставянето на електронен речник (**Десислава-Девора Атанасова. Глагольные неологизмы в дискурсе информационных**

технологий в современном русском языке). Нецензурната и табуирана лексика в японския език е представена като интересен езиков феномен и важен сегмент от речника на различните езици, който активно присъства и е неразделна част от японския език (**Нако Стефанов**. *Нецензурна и табуирана лексика в японския език*). Върху лексикалната вариация като ключова стратегия се фокусира съпоставката на лексикалните езикови единици в дигиталната реклама на дестинации в български и немски език, като лексикалното разнообразие се разбира не само в количествен план, а преди всичко функционално – като обхват и промоционален потенциал на лексикалния избор (**Милена Иванова**. *Zur lexikalischen Vielfalt in der digitalen Städtewerbung – am Beispiel der Homepages von Ingolstadt und Veliko Tarnovo*). Във функционално-когнитивен план е анализирана лексикалната иконичност на събитийните меми в българския език, разпознати като жизнеспособен клас – идеофони, различни от междуметията и оноματοпеите (**Александра Багашева**. *Lexical Iconicity: the Nature of Eventmemes in Bulgarian*). Термините и терминологичните съчетания също са обект на изследване както в теоретичен аспект – мястото им в типологията на концептуално-семантичните категории (**Екатерина Петкова**. *За някои представители на конструираните категории сред термините от областта на икономиката*), така и от гледна точка на тяхната формална структура и синтактичните връзки между техните компоненти (**Кристияна Симеонова**. *К вопросу о языковой форме многокомпонентных терминов-словосочетаний в современном болгарском и русском языках*). Антропоцентричният ракурс присъства при проследяването на двойните лични имена в публикациите на българските антропонимисти, в които се анализират различни аспекти на проблема (**Рада Левкова**. *Двойните лични имена в трудовете по българска антропонимия до 1990 г.*).

Значителна част от представените разработки разглеждат проблеми в областта на **морфологията, словообразуването и функционалната граматика**. Фокусът на авторите е насочен към различни аспекти на езиковите единици, което определя и различния подход и методология при техния анализ. С акцент върху морфоструктурата, но в неразривна връзка с лексикално-граматичното значение, диахронното развитие и граматическата категоризация са анализирани личните местоимения в българския език (**Десислава Димитрова**. *Морфоструктура на личните местоимения*), формите от типа *бил писал* и *бил пишел* (**Васил Стаменов**. *Наблюдения върху морфоструктурата на формите от типа бил писал и бил пишел*), перфектните глаголни форми в испанския език (**Полина Табакова**. *Към въпроса за перфектните (сложни) глаголни форми в испанския език*). Чрез метода на експеримента се потвърждава съществуването на корелация между дължината на думата и степента на синтетизъм – аналитизъм в българския език при съпоставка с други славянски и неславянски езици, като сериозно е обосновано тео-

ретичното и практическо приложение на изследването (**Стоян Буров**. *По въпроса за дължината на думата в българския език*). Научният интерес на изследователите е насочен и към базисни граматични категории – към произхода на граматичната категория *време* в индоевропейския праезик в съответствие с концептуалната триада на времето и триелементната граматическа система (**Борислав Попов**. *Граматичната категория време в древните индоевропейски езици, съотнесена с митологичните темпорални модели (триелементен структурен модел)*), към същността на граматичната категория *надеж* в българския език през полемиката на българските лингвисти в средата на XX век (**Енчо Тилев**. *Полемиката за надежда през 50-те години на XX век в България*). От различна гледна точка са изследвани функционално-семантичният обхват и природата на понятията за истинност, неистинност и съмнение, като са представени и сравнени както философски, така и лингвистични възгледи за тези понятия (**Красимира Алексова**. *Дубитатив, недостоверност и съмнение*). А същността на българския перфектен имперфект е разгледана през призмата на проблема за функционалните и семантични аналози на тази форма при превода на руски език (**Красимира Чакърова**. *О переводных аналогах болгарского имперфекта от глаголов совершенного вида в русском языке*). Във фокуса на изследователите попадат не само отделни граматични, но и функционално-семантични категории, разгледани въз основа на концепцията на А. В. Бондарко, според която дадено значение може да бъде реализирано както чрез граматични, така и чрез неграматични средства (**Ирена Русева**. *Периферийни средства за изразяване на определе- ност в съвременния български език*; **Олга Моллова-Чапърова**. *Квазиадро на функционално-семантичното поле на локативността в съвременния български език*). Подчертано семасиологичен подход е приложен при описание на морфологичното равнище в езиковата система, при който са представени прагматико-стилистичните стойности на езиковите единици и техните граматични категории в специфични комуникативни ситуации (**Евгения Вучева**. *Морфология – морфосемантика – морфопрагматика*). Отвъд формалната (деривационна) морфология се простира изследването на множество фразеологични синтактични модели в руския език, включващи специални морфеми, наречени от Т. М. Николаева „нулеви частици (партикули)“, които могат да се комбинират помежду си и чиято семантика обхваща множество прагматични измерения (**Илия Солтиров**. *Понятие „нулевая партикула“*). Ярка прагматична насоченост в съответствие с теорията на речевите актове се съдържа в анализа на стратегиите за учтивост в испанския език, при които вътрешните и външните модификатори смекчават или засилват илокутивната сила и позволяват на говорещите да отстояват индивидуалните си цели в различни комуникативни контексти (**Жени Колева**. *Politeness Strategies in Spanish: Compliments and Requests in Conversation*).

Интересни наблюдения се съдържат в изследванията на проблеми в областта на **синтаксиса**. Анализирани са синтактичните характеристики на въвеждащите изречения в новинарските заглавия, подборът на лексикалните средства, както и съвместното им функциониране със следващия компонент на заглавието, който е носител на основния факт на новината (**Силвия Коева**. *Въвеждащи едноъставни безсказуемни изречения в новинарските заглавия*). Свободната непряка реч в българския език се разглежда като вариант на непряката реч и се прави сравнение с тази конструкция в немски език (**Лилия Бурова**. *Свободно възпроизведената непряка реч в българския език (в съпоставка с berichtete Rede в немския език)*).

Функционално-стилистичният дискурс се представя с анализ на жанровите и структурните характеристики на описателното есе в английски език, като се акцентират разликите между описателните и рефлексивните есета (**Гергана Кушева**. *За някои жанрови и структурни особености на описателното есе на английски език*), с изследване на писмената форма на дипломатическия език и жанровете на писмената комуникация в дипломатията в испанския език (**Даниела Витанова**. *La forma escrita del lenguaje diplomático*). Същността и особеностите на езиковите разновидности на обикновения (PL) и лесния (EL) език и техният статус в контекста на другите езикови варианти са в основата на теоретично обоснованата необходимост от моделиране на езиков вариант и изработване на стратегии за достъпност на езика за широка аудитория в медиите и институциите (**Андреана Ефтимова**. *Моделиране на езиков вариант за достъпна комуникация въз основа на медийната практика*). Художествено-естетическата функция на езика при генерирането и възприемането на литературни текстове от индивидите като културни субекти е в центъра на аналитичните наблюдения върху приказката „Майчина сълза“ на Ангел Каралийчев, като се подчертава значителната роля на идиолекта и идиостила на писателя (**Руси Русев**. *Номинация, предикация и художествено-естетическа функция на словото в текста на приказката „Майчина сълза“ от Ангел Каралийчев*).

В сферата на **лингвистиката на текста** се проследява развитието на възгледите за същността и функционалността на метатекста в руската езикова парадигма, очертават се основните подходи и ключови концепции, подчертават се постигнатите резултати и тяхната приложимост в съвременния дискурсивен анализ (**Донка Мангачева**. *Многоликият метатекст в рускоезичната лингвистична традиция*). На базата на теорията за имплицитността в литературните текстове, техниките за целенасочено създаване на скрити значения и възможностите на читателите да ги разпознават върху материал от ироничните разкази на А. П. Чехов и философските новели на П. Вежинов се демонстрират различни форми на авторско моделиране на подтекста (**Надежда Лекомцева, Неля Иванова**. *Лингвистические и теоретико-литературные*

алгоритми имплицитности авторского текста (на материале художественных произведений А. Чехова и П. Вежинова)).

Внимание заслужават разработките, засягащи актуални проблеми на **теорията на езика**. Един от тях е проблемът за съчетаемостта на думите, който независимо от наличието на множество изследвания, засягащи повечето от неговите аспекти, продължава да представлява голям интерес за лингвистите (*Ирина Георгиева. Феноменът съчетаемост: теоретични аспекти*). В аспекта на комуникативната лингвистика и структурната парадигма са интерпретирани езиковите понятия *ergon* и *energeia*, като акцентът е поставен върху проявите на взаимозависимост на езиковите равнища (*Тенчо Дерекювлев. Ергон и енергизация*). Аспектуалността с фокус върху българския глаголен аспект е в центъра на изследването, предлагащо четиристепенна онтология на аспектуалността. Определена е същността на българския глаголен аспект като вид лексикален аспект, образуван редовно чрез деривация, като също така са посочени средствата и пътищата на деривация (*Светла Коева. Bulgarian Aspect in the Context of the Theories of Aspect*). Основните характеристики на езиковото усвояване, включително обстоятелствата, факторите, предварителните условия и съдържанието на самия процес, се извличат въз основа на сравнителен анализ на видовете езиково усвояване: на първи и втори език, при типично и нетипично индивидуално развитие, на говорими, жестомимични и тактилно базирани езици (*Живка Колева-Златева. Разновидностите и модалностите на усвояването на език в съвременна перспектива: опит за концептуален поглед*). Същността, използваните когнитивни теоретични модели, динамиката на развитие и потенциалът на дискурсивния анализ като сравнително нова и перспективна изследователска област се представя в сравнение с други подходи към езика (*Нели Тунчева. What is 'Discourse Analysis': Meta-Analysis of Current Conceptualizations of the Field*). Разкриват се същността и теоретичните основи и на друга специализирана езикова област – съдебната лингвистика, явяваща се пресечна точка на езика и правото, фокусирана върху анализа на езикови доказателства в правен контекст (*Дияна Янкова. Съдебна лингвистика: пресечна точка между езика и правото*).

Интересът на изследователите е насочен и към проблемите на **семиотиката**, към функционирането на езика като знакова система. Предмет на анализ е функционирането на избрани вербални и визуални знакови системи от областта на езика, модата и живописата като отворени произведения (в смисъла на Умберто Еко), определени от съответната роля на субекта и съответния исторически дискурс (*Милена Попова. За отварянето на знаковите системи и безкрайния семиозис*). Изследва се семиотиката на цветовете с фокус върху тяхната роля като комуникативна система и техните символични значения. Предлага се идея за подсъзнателно познание на прототипите и техните културни значения (*Мони Алмалех. Semiotics of Colors: A Complicated Territory*).

В рамките на актуалната **когнитивна езикова парадигма** са представени разработки, изследващи сложните когнитивни езикови механизми от различен ракурс и с различна насоченост. Предмет на теоретичен анализ са сходствата, разликите и взаимодействието на метонимията, метафората и сравнението като концептуално явление и техните специфични езикови реализации (**Боряна Кючукова-Петринска**. *Метонимия, метафора, сравнение: сходства, разлики и взаимодействие*). Проучването на конкретните метафори на „пътуване, строителство и конфликт“ във въспитателната реч на действащ политик води до тяхното идентифициране като фундаментални когнитивни структури, които опростяват сложни идеологически концепции (**Енрике Карлос Дорес**. *Context, Metaphors and Narratives: An analysis of Bolsonaro's Inauguration Speech*). Лингвокогнитивните характеристики на понятията „смях“ и „усмивка“ са извлечени на базата на верижен асоциативен експеримент, проведен на български и английски език, като при анализа се акцентира върху национални, социални и културни идеи, отразени в съзнанието на говорещите (**Елка Петрова**. *Актуалните компоненти на концептите „смях“ и „усмивка“ (асоциативно-вербални характеристики)*). Резултатите от анализа на повтарящи се интернет тенденции показват, че тяхната устойчивост зависи от възможността за създаване на мощни, самофилтриращи се системи за групова идентичност. Успехът на мема като културен репликатор се дължи на стабилността на неговите визуални, текстови и интертекстуални елементи (**Християна Славова**. *Frog and Cranberries*). Изследването на стереотипността на отношенията между мъжа и жената, отразена в полски и български пословици, показва, че стереотипизирането може да генерира и антистереотипни енергии и да се самодеконструира, а основният фактор, движещ този процес, е криптокомуникацията (**Димитрина Хамзе**. *A/Stéréotypie des relations homme-femme (dans les proverbes polonais et bulgares)*). Проблемите на превода на манипулативния дискурс са в центъра на вниманието на изследване, което започва от проблем на превода, но отива далеч отвъд неговите езикови особености, за да засегне редица важни аспекти на социологията, културологията, психологията и маркетинговата стратегия (**Весела Генова**. *Образът на виното. От проблем на превода към въпроси около манипулирането на имиджа*).

На въпроси на **превода** е посветен анализ на езиковите особености на превода на аудио-визуални произведения от руски език (**Ирена Петрова**. *Аудио-визуальный перевод – лингвистические и технические особенности (на материале сериала „Любопытная Варвара“ – 2012 г.)*), а на преводаческото дело – преглед на творчеството на изтъкнати преводачи от миналия век от руски и други славянски езици и техния принос за развитието на теорията на превода в България (**Милена Калудова**. *Неизвестное об известном: болгарские переводчики в ретроспективе*).

В полето на **лингвокултурологията** е представена разработка, систематизираща ключовите аспекти на предмета на тази научна сфера, като акцентът е поставен върху иберороманската езикова и културна сфера (**Вера Киркова**. *Митологеми (и митове) архетипи, кенотипи, прототипни ситуации, еталони, стереотипи и символи в полето на лингвокултурологията (с някои примери от иберороманското езиково-културно пространство)*). На базата на анкетно проучване се изследва взаимодействието между вербалните и визуалните елементи в креолизираните текстове, като фокусът е поставен върху начина на влияние на портретите при разпознаването на авторството на цитати. Подчертава се ролята на визуалните сигнали в подкрепа на интерпретацията и запаметяването (**Кристиана Колева**. *Визуалният елемент в креолизирания текст – ключова роля или второстепенен елемент*).

Изследванията по **историческа лингвистика** в по-голямата си част са посветени на проблеми от историята на българския език и формирането и кодификацията на новобългарския книжовен език. Обособяването на славянобългарския език като самостоятелна книжовна формация през Възраждането намира своята главна реализация в историографската книжнина, водеща началото си от Паисий Хилендарски (**Атанаска Тошева**. *Славянобългарският език в езиковата ситуация на Българското възраждане (структурно-функционален статус и развитие)*). Сериозен принос за формирането на съвременния български книжовен език имат новобългарските преводи на Библията. Въз основа на текстов и езиков анализ на български евангелски преводи през Възраждането се доказва, че освен от църковнославянската Библия, те са повлияни и от два руски преводни варианта от XIX век (**Диана Иванова**. *Българските евангелски преводи през Възраждането и руските издания*). Прецизният текстологичен анализ на два руски писмени паметника от началото на XVIII век – буквар за обучение по четене на гражданската азбука и първия учебник по етикет – дава възможност да се установят начинът на заемане и точният източник на библейските стихове (**Таня Нейчева**. *Библейските цитати в „Азбука гражданская“ и „Юности честное зерцало“*). Анализът на езиковите особености на дамаскините писмени паметници от Среднородопското възраждане показват употребата на предлози, характерни за югозападните български диалекти (**Георги Митринов**. *Употребата на предлози в Словото на пророк Даниил за Второто пришествие от Райковския дамаскин, препис от текст на Йоаким Кърчовски*). Представен е цялостен преглед на взаимодействието и конкуренцията между сложните езикови процеси, които са оформили съвременната форма на българския правопис. Поставен е акцент и върху онлайн платформата BERON като едно от значимите постижения на съвременната българска лингвистика (**Владислав Миланов**. *Българският правопис като конкуренция на концепции и модели (80 години от отечественофронтовската правописна реформа)*). Принос за пълната картина на езиковата ситуация в България дава изследването на

мизийските диалекти, които обхващат гъсто населената и етнически смесената област в Североизточна България и южната част на Източна Стара планина (**Красимира Колева**. *Мизийският езиков ареал в България във фокуса на славистиката и балканистиката*).

Важни лингвистични въпроси са разгледани в контекста на **преподаването и (чуждо)езиковото обучение**. Представени са съвременните подходи в преподаването на руския синтаксис: функционално-системен, компетентностен, лингвокултурологичен и холистичен. Стига се до извода, че комбинираното им прилагане е най-ефективният начин за овладяване и развиване на аналитични и творчески умения (**Надежда Стойкова**. *Современные подходы в обучении синтаксису русского языка*). Емоционално-семантичният подход при усвояването на чужд език в неезикова среда подчертава приоритета на устната и диалогичната комуникация пред писмената и по-специално, граматичните компоненти (**Милена Стойкова**. *Емоционално-смысловий подход в усвояването на чужд язык*). Като неразделна част от комуникативната компетентност и езиковата плавност при овладяването на английски език е изследвано взаимодействието между граматическите конструкции, тяхната семантика и прагматичните им функции (**Росен Стоичков**. *Взаимодействие между форма и значение и изучаването на английский язык*). Един от трудните проблеми при преподаване на шведски език на български студенти е овладяването на рекурсивните сложни думи, тъй като рекурсията е почти непознато явление в българското словообразуване. Предлага се подход, включващ алгоритъм, улесняващ процеса (**Елена Стойнева-Николова**. *За явлением рекурсивности в шведском композиционно словообразовании в контексте на чуждоезиковое обучение*). Като изследователски проблем е поставен въпросът за разграничаването на надеждна и ненадеждна информация в текстовете, генерирани от изкуствен интелект (ИИ). За решаването на проблема се прилагат теоретични концепции от лингвистичната прагматика на Стефана Димитрова върху езиковата демагогия и комуникативните неуспехи, пряко свързани с развитието на критично мислене сред потребителите на ИИ. Изследването е насочено към образованието като ключов инструмент за отговорно използване на ИИ в обучението по български език (**Татяна Ангелова**. *Как схващанията на Стефана Димитрова за езиковата демагогия подпомагат критичното използване на изкуствен интелект (ИИ) в образованието*).

Очертаването на дисциплинарната матрица при изследването на **литературата и културата** на Българското възраждане извежда интердисциплинарния характер на изследователските подходи, които свързват литературната история с психологията, социологията и културната антропология (**Румяна Дамянова**. *Психологически и культурологични подходи към Българското възраждане (някои съображения)*). Представени са разработки, посветени на интерпретативни проблеми на литературни произведения – на опозицията

роден/чужд (*Станка Петрова-Христова. Родно, чуждо, извънземно или неведомото чуждо и невъзможната другост в „Балкански синдром“*), на алегорията и символа (*Павлина Рибарова. Allégorie et symbole dans Le voyage d'Octavio de Miguel Bonnefoy: limites de l'interprétation*), на живототворческите модели в литературата на символизма (*Зоя Иванова. Живототворчески модели в художествения натюрел на Владислав Ходасевич*).

По-голямата част от представените в сборника статии имат интердисциплинарна насоченост и осъществяват връзката между различните научни области, а това открива възможности за нови ракурси при изследването на сложната лингвистична проблематика. Предложените разработки са в диалог с постиженията и идеите на проф. Стефана Димитрова в науката за езика и нейния критичен поглед върху редица теоретични въпроси, които провокират мислите на колегите лингвисти, поставят на ясна основа трудните въпроси на езиковата личност и човешката комуникация.

Надявам се, че научните изследвания, представени в сборника, са не само израз на почит и уважение към големия учен и човек, но и неминуемо ще доведат до нови проучвания и нови прочити, интерпретации и изводи, които ще бъдат полезни в научното общуване. От друга страна, популяризирането на резултатите от изследванията ще позволи осъвременяване на познанието съобразно динамиката на времето, новите езикови процеси и променящия се езиков дискурс.

FESTSCHRIFT IN HONOR OF THE 90TH ANNIVERSARY OF PROF. D.SC. STEFANA DIMITROVA

Language, Theory, Interpretations. Festschrift in Honor of Prof. D.Sc. Stefana Dimitrova. Sofia: Institute for Bulgarian Language “Prof. Lyubomir Andreychin”, 2025, 851 p. Compilers: Encho Tilev, Hristina Kukova. ISBN 978-619-90884-9-4)

✉ **Dr. Atanaska Tosheva, Assoc. Prof.**
University of Plovdiv Paisii Hilendarski
Faculty of Philology
Department of Russian Studies
Plovdiv, Bulgaria
E-mail: a_tosheva@uni-plovdiv.bg